

תלמוד ומעשה

הרב ברוך גיגי

המקורות

1. **ב"ק יז.** "ת"ר וכבוד עשו..." עד סוף הפרק; **וברש"י**; **קידושין מ:** "וכבר היה רבי טרפון... ותורותיו ינצורו"; **וברש"י ותוס' שם.**
2. **שאלתות דרב אחאי שאלתא ז'.**
3. בסוגייתנו: **תוס' ד"ה** "והאמר מר"; **[תוס' תלמיד ר"ת ד"ה: 'והאמר']**; **רשב"א ד"ה:** 'גדול'; **תוס' ר"פ ד"ה:** 'שהתלמוד'; **שטמ"ק בשם רבנו ישעיה;** **מאירי ד"ה:** 'מי שיש עליו'; **ריטב"א קידושין שם ד"ה:** 'נענה'.
4. **ירושלמי ברכות פ"א ה"ב.**
5. **משנה פאה פ"א משנה א'; קידושין מ.** "רמי ליה רבא לרב נחמן... צדיק שאינו טוב"; **פירוש המשנה לרמב"ם פאה שם; שבת קכז.** "אמר רב יהודה בר שילא... בניו לתלמוד תורה"; **רמב"ם תלמוד תורה פ"ג ה"ג-ד וכסף משנה שם.**
6. **ירושלמי פאה פ"א ה"א.**
7. **מהר"ל נתיב התורה, פרק א'.**
8. **שבת הארץ, הקדמה, פרק טו.**
9. **הקדמת בית הלוי, הקטע המצורף.**
10. **רמב"ם תלמוד תורה פ"ג ה"ו-י"ב;** **הגהות מיימוניות שם אות ב'; שמיטה ויובל פ"ג ה"ב-ג**
11. **קובץ הערות יבמות, הוספות א'**

ציטוטי מקורות

שאלתות דרב אחאי, שאלתא ז'

יוסי אומר גדול תלמוד שהתלמוד קודם לחלה ארבעים שנה ולמעשרות חמשים וארבע ולשמיטים ששים ואחת וליובלות מאה ושלוש אשכחן תלמוד ידיה קודם למעשה ידיה מעשה ידיה ותלמוד דאחרים מאי ת"ש דאמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה נפיק מבית הכסא הוה שיילין ליה מעשה שמעתא ולא אמר לן עד דמשה ידיה ומנח תפילין והדר אמר לן אלמא מעשה ידיה קודם לתלמוד דאחרים והא אמר מר גדול תלמוד לא קשיא הא ידיה והא דאחרים.

ברם צריך תלמוד ומעשה אי זה מהן קודם מעשה עדיף לתלמוד גופיה משום מעשה הוא דאתא דתנן לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה או דילמא תלמוד עדיף דאי לאו תלמוד לא ידע למיעבד מעשה ואם תמצא לומר תלמוד עדיף לתלמוד דאחרים ומעשה ידיה אי זה מהן קודם תלמוד עדיף כדאמרין או דילמא מעשה ידיה עדיף דהאי ידיה והאי דאחרים ת"ש כבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד נשאלה שאלה זו בפניהם תלמוד קודם או מעשה קודם נענה רבי טרפון ואמר גדול מעשה נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד קודם נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה תניא ר'

ריטב"א קידושין מ:

בגדולה שבהן דהיינו קיים ופרכינן למימרא דמעשה עדיף והאמר מר גדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה אלמא תלמוד עדיף ופרקינן כאן למגמר נפשיה כאן לאגמורי לאחרני דלמגמר נפשיה תלמוד עדיף ששתיהן בו כדאמרן ולאגמורי לאחרני מעשה עדיף והיינו דאמר קיים אמרינן למד לא אמרינן אבל ה"ה דאמר' למד. מפי מורי נר"ו: ויש אומרים פסול לעדות פר"ח כשאוכל משל אחרים אבל משל עצמו לא דגרסינן בירושלמי דמעשרות רבי שמעון היה אכיל בשוק חזייה רבי מאיר א"ל אין שבח לת"ח לאכול בשוק ובשל גרמיה ע"כ ומדלא אמר ליה אלא אין שבח מכלל דר' יוחנן דאמר פסול לעדות היינו בשל אחרים ובגזל פחות משהו פרוטה דאי לא תיפיק ליה דמפסיל משום גזלן ור"ת ז"ל פירש דהכא בפת שהוא גנאי גדול לאכלו ולברך בשוק וההוא דירושלמי בפירות ולת"ח הוא גנאי ולא לאחר. כל שמחזיק בתורה ובמשנה ובדרך ארץ עליו הכתוב אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק:

נענה רבי עקיבא ואמר גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה. פי' שהתלמוד שתיהן בו שהוא בעצמו מעשה שהוא מצוה מביא לידי מעשה. והא דאמר' בפ"ק דב"ק על חזקיהו מלך יהודה שכשמת הביאו ספר תורה והושיבוהו על מטתו אמרו קיים זה מה שכתוב בזה ואמר' עלה אמר רבה בר חנא כי הוה אזלינן לבית הכסא נפיק ומשי ידיה ומנח תפילין שמעתתא כי הוה אזיל לבית הכסא נפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך והדר אמר לן קיים אמרינן למד לא אמרינן: ומקשין והאמר מר גדול תלמוד שמביא לידי מעשה ופירש"י ז"ל והדר אמר לן חכם שמת אין אומרים למד זה מה שכתוב בזה כמו שאמרנו בחזקיהו ופריך למימרא דתלמוד קיים זה מה שכתוב בזה כדאמרנו בחזקיהו ופריך למימרא דתלמוד עדיף ממעשה והא אמרינן גדול תלמוד שמביא לידי מעשה וכיון שתולה התלמוד במעשה אלמא מעשה עדיף שהקטן נתלה בגדול ושמעין משמעתי דהכא דליתא לפי' של רבינו ז"ל דבהדיא מיייתין ליה הכא לומר שהתלמוד גדול מן המעשה: אבל עיקר הפירוש שם ברבי יוחנן הוה אזיל לבית הכסא ומשי ידיה ומנח תפילין והדר א"ל מאי דבעו מיניה ויהיב טעמא למילתיה למה מניח תפילין מקמא דלגמרינהו משום הא דתניא גבי חזקיהו קיים זה מה שכתוב בזה קיים אמרינן למד לא אמרינן שהרי חזקיהו שתיהם היו בו ומשבחין אותו

ירושלמי ברכות, פ"א ה"ב

הו' תרין עאכ"ו. א"ר יוסי קומי רבי ירמיה אתיא דרבי יוחנן כרבי חנינא בן עקביא דתני כותבי ספרים תפילין ומזוזות מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה ר' חנינא בן עקביא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפילה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה. ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב. ולית ליה לרשב"י הלמד על מנת לעשות ולא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא. וא"ר יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שילייתו על פניו ולא יצא לעולם. טעמיה דרשב"י [דף ח עמוד ב] זה שינון וזה שינון ואין מבטל שינון מפני שינון.

רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי כגון אנו שעוסקים בתלמוד תורה אפילו לקרית שמע אין אנו מפסיקין. רבי יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו שאין אנו עסוקים בתלמוד תורה אפילו לתפלה אנו מפסיקין. דין כדעתיה ודין כדעתיה רבי יוחנן כדעתיה דאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום למה שאין תפילה מפסדת רבי שמעון בן יוחאי כדעתיה דרשב"י אמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאתיהיבת תורה לישראל הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין חד דהוי לעי באוריתא וחד דעבד ליה כל צורכיה. חזר ומרומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דיליה אילו

פירוש המשנה לרמב"ם, פאה פ"א משנה א'

בתקניות יחסי בני אדם זה עם זה יש לו על זה שכן לעולם הבא על קיימו המצוה, ושיג תועלת בעולם הזה להתנהגותו התנהגות טובה עם בני אדם, לפי שאם הלך בדרך זו והלך זולתו בה יהנה גם הוא מאותה תועלת. וכל המצות שבין אדם לחברו נכללים בכלל גמילות חסדים, התבונן בהם תמצאם. הלא תראה שהלל הזקן כשאמר לו הגוי למדני תורה על רגל אחת אמר לו דעלך ביש לחברך לא תעביד, וכשתחקור זאת תמצא תלמוד תורה שקול כנגד כולם, כי בתלמוד תורה ידע האדם את כל זה כמו שביארנו בהקדמה שהתלמוד מביא לידי מעשה.

וענין אמרו אוכל מפירותיהן והקרן קיימת לו, הוא מה שאומר לך, כל המצות נחלקות חלוקה ראשונה לשנים, חלק במצות המיוחדות לאדם בעצמו בינו ובין ה' כגון הציצית והתפלים והשבת ועבודה זרה, וחלק במצות התלויות בתקניות יחסי בני אדם זה עם זה כגון האזהרה על הגניבה, והאונאה, והשנאה, והנטירה, והצווי לאהוב זה את זה, ושלא נרמה זה את זה, ושלא יעמוד אחד ממנו על נזק השני, ולכבד ההורים והחכמים שהם אבות הכל, אם קיים האדם המצות המיוחדות לו בעצמו במה שבינו לבין בוראו יש לו על זה שכן יגמלהו ה' על כך לעולם הבא כמו שנבאר בפרק חלק. ואם קיים האדם המצות התלויות

ירושלמי פאה פ"א ה"א

כתוב אחד אומר [משלי ח יא] וכל חפצים לא ישוו בה וכתוב אחד אומר [שם ג טו] וכל חפצין לא ישוו בה חפצים אלו אבנים טובות ומרגליות חפצין אלו דברי תורה דכתיב [ירמ' ט כג] כי באלה חפצתי נאם ה'.

רבי ברכיה ורבי חייא דכפר דחומין חד אמר אפילו כל העולם כולו אינו שווה לדבר אחד של תורה וחד אמר אפי' כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר א' מן התורה רבי תנחומא ורבי יוסי בן זימרא חד אמר כהדא וחד אמר כהדא רבי אבא אבוי דרבי אבא בר מרי בשם ר' אחא

מהר"ל, נתיב התורה, פ"א

האדם הוא חסר, ולפיכך אם אי אפשר שתעשה המצוה על ידי אחרים, אין ראוי שיקח התורה שהיא שלמות ומעלת האדם, שעל ידי התורה האדם שכלי והמצוה אם לא יעשה אותה הוא חסרונ לאדם. ויותר ראוי אל האדם שיהיה נמצא בשלימות מבלי חסרון אף אם לא היה לו המעלה, משיהיה לו חסרון שיהיה לו עם זה מעלה שכלית, כי החסרון מבטל המעלה שאין המעלה נחשב לכלום. אבל אם אפשר שתעשה המצוה על ידי אחרים והרי אין כאן חסרון כאשר המצוה נעשה, וכאשר אין כאן חסרון קנין התורה יותר קודם שהוא מעלה ושלימות יותר כמו שהתבאר ... בירושלמי (פאה פרק א הלכה א) רבי ברכיה ורבי חייא דכפר תחומין חד אמר כל העולם אינו שווה לדבר אחד מדברי תורה וחד אמר אפילו כל מצותיו אינם שווים לדבר אחד מדברי תורה עד כאן. וביאור ענין זה כמו שהתבאר, כי המצות הם על ידי הגוף האדם והתורה היא שכלית לגמרי, שעל זה אמר הכתוב כי נר מצוה ותורה אור כמו שבארנו בהקדמת מסכת אבות. ולפיכך בודאי כל העולם אינו שווה לדבר אחד מדברי תורה שהרי העולם הזה הוא גשמי והתורה היא שכלית, ואף המצות יש להם התייחסות אל הגוף כי המצוה נעשית על ידי גוף האדם ומפני כך כל המצות אינם שווים לדבר אחד מדברי תורה.

ובפ"ק דמ"ק (ט' ע"ב) כתיב וכל חפצין לא ישוו בה הא חפצי שמים כמו המצות ישוו בה וכתוב וכל חפצים לא ישוו בה פירוש אפילו המצות שהם חפצי שמים, ומתרץ לא קשיא הא במצוה שאי אפשר שתעשה על ידי אחרים הא במצוה שאפשר שתעשה על ידי אחר. פירוש כי התורה היא השכל העליון שנתן השם יתברך לעולם, ובודאי מעלת השכל הוא יותר על החפצים שהם גשמיים, ואפילו חפצי שמים שהם המצות, דסוף סוף הם מעשים שהאדם עושה בגופו הגשמי אף כי לא ידע טעם המצוה, וכמו שבארנו בהקדמת אבות ולכן כל חפצי שמים לא ישוו בה. אמנם אם אי אפשר שתעשה על ידי אחרים בודאי המצוה קודמת, וביאור דבר זה, כי אם יאמר אדם אלמוד תורה ולא אעשה סוכה ולולב בודאי המצוה קודמת, כי המצוה כשלא נעשה יש כאן חסרון גדול, שהמצוה היא חיוב על האדם, ואילו התורה היא מעלה לאדם ומכל מקום אם אין התורה אין כאן חסרון כל כך. וזה ההפרש שיש בין התורה ובין המצות, כי המצות אם לא יעשה אותם האדם הוא חסר לגמרי, שהרי מצות התורה הם רמ"ח כמספר איברי האדם, עד שהמצוה היא משלמת האדם שאם אין המצוה כאלו האדם חסר אבר אחד. כי המצוה שהיא על ידי מעשה האדם שנעשה על ידי גופו הגשמי, היא קרובה יותר אל האדם הגשמי ואם לא יעשה אותה

שבת הארץ, הקדמה, פרק ט"ו

ועוד הוא גדול באיזה פנים מן הלמוד שאפשר לקיימו במעשה, שהרי זה נחשב ג"כ עשיה כדאמרנו (מנחות קיא) "כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם", ואין שיעור למעלת התורה של הלמוד בדברים שאין להם שום יחס

ותלמוד- תורה, אע"פ שהוא מביא לידי מעשה המצות כולן, מכל מקום חלילה לומר שערכה של תורה איננו כי אם הכשר למעשה המצות, אבל היא עליונה וחשובה בקדושתה בפני עצמה, עד שאפילו כשלומים מה שאי אפשר לקים כלל אין שיעור למעלת הלימוד ההוא,

לענייני מעשים, כי היא בעצמה עליונה מכל! אלא שבכלל גודל מעלתה
כלולה גם מעלה זו שהיא מביאה לידי מעשה

הקדמת בית הלוי

אריסטו א"ל צא ובדוק שעה שאינו לא יום ולא לילה דהחייב דהוי
משום קיום המצות הא כבר יצא בו כיון שיודע כל התורה כולה היאך
לעשות דדבר הנעשה לאיזה תכלית אין לו להמשך יותר מכפי הצורך
לאותו התכלית המבוקש ורק מ"מ חייב מצד עצם המצוה של הלימוד
תורה והנה אם היו אומרים ישראל נשמע ונעשה לא הי' במשמעות
קבלתם רק עול מצות אלא שמוכרחין ללמוד קודם כדי שידעו היאך
לעשות והי' נשמע נמשך ומבוא לנעשה. ונעשה הוי התכלית והי' רק
קבלה א' ומש"ה אמרו נעשה ומובן מאליו שמוכרחין ללמוד מקודם
ואח"כ אמרו נשמע ונמצא דהוי נשמע תכלית מצד עצמו ג"כ דגם שלא
יצטרכו ללמוד משום עשי' ג"כ ילמדו מצד עצמה ונמצא ע"י ההקדמה
נעשה ב' קבלות של ב' תכליתים עול מצות ועול תורה וזהו שאמרו
בשעה שהקדימו והוי ב' קבלות עול מצות ועול תורה ירדו ס"ר מה"ש
וקשרו לכל א' מישראל ב' כתרים א' כנגד נעשה וא' כנגד נשמע דע"י
ההקדמה זכו לב' כתרים ובה בין מה דאיתא בשבת שם א"ר שמואל
בר נחמני אר"י מה דכתיב לבבתני אחותי כלה לבבתני בא' מעיניך
בתחילה בא' מעיניך לכשתעשי בשתי עיניך ומאמר זה נעלם לנו
פירושו הפשוט ולדברינו יובן דקאי על מאמר נעשה ונשמע דאיתא
בסוגי' שם.

מסכת שבת דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע ירדו
ס' ריבוא של מה"ש וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים א' כנגד
נעשה ואחד כנגד נשמע. ויש להבין אומרו בשעה שהקדימו ולא אמר
בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע ומוכח דרך ע"י ההקדמה זכו להני
שני כתרים ויש להבין היאך תלוי בההקדמה. והנראה לי ויובן ג"כ למה
אמרו ישראל נעשה ונשמע ולא נשמע ונעשה. דהנה איתא בזוה"ק
נעשה בעובדין טבין ונשמע בפתגמין דאורייתא הרי נעשה הוי קבלה
על קיום המצות ונשמע הוי קבלת לימוד התורה"ק. והנה ידוע דלימוד
התורה הוא משני פנים א' כדי לידע היאך ומה לעשות ואם לא ילמוד
היאך יקיים ולא ע"ה חסיד וגם הנשים שאינם מחויבות בלימוד התורה
מ"מ מחויבות ללמוד במצות הנוהגות בהן וכמו דאיתא בב"י ס' מ"ז
בשם הרוקח דמש"ה מברכות בה"ת אמנם באנשים יש עוד מעלה א'
על הנשים דנשים בלימוד אינם מקיימות שום מ"ע רק הוי מבוא
לקיום המצות ונמצא דהלימוד אצלם הוי מבוא להתכלית שהוא קיום
המצות ולא הוי תכלית בעצמו אבל באנשים הוי הלימוד גם מ"ע
מעצמו וכמו הנחת תפילין וכדומה ונמצא הוי ב' בחי' מבוא להמצות
וגם תכלית בפני עצמו. וזהו דאיתא במנחות דף צ"ט שאל ב"ד ב"א
של ר"י את ר"י כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו שאלמוד חכמת

קובץ הערות, יבמות, תוספות א'

זמן, הו"ל כאפשר לקיימה ע"י אחרים, ובה שייך לומר גם בת"ת עוסק
במצוה פטור ממצוה ומ"ש הרמב"ם "וכ"ש בתלמוד תורה", ומאי כ"ש.
נראה דהא דצריך לבטל מת"ת בשביל קיום מצוה, אין הטעם משום
דמצות ת"ת נדחית מפני קיום מצוה, דהא מצות ת"ת גדולה מכל
המצות, אלא דכמו שמותר לבטל ת"ת מפני דרך ארץ וכל צרכי אדם
ההכרחים, ומשום דחייב ת"ת אינו חלה על האדם אלא בשעה שהוא
פנוי ובטל מעשיית צרכיו, דקרא כתיב ואספת דגנך [ברכות ל"ה ע"ב],
אבל בשעה שהוא צריך לעשות מלאכתו, אז אינו מחויב כלל בת"ת,
ה"נ אם הוא צריך לעסוק במצוה, לא גרע משאר צרכי האדם, שאז
אינו מחויב כלל בת"ת, אבל במצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים, וכן
אם אפשר לו לקיימה לאחר זמן, לא פקעה ממנו מצות ת"ת, וכיון
דחייבא דת"ת רמי עליה, ממילא הוא פטור מן המצוה, וכ"ש הוא,
דמצות ת"ת בשעה שהוא מחויב בה אינה נדחית מפני שום מצוה,
דהיא חמורה מכל המצות

והנה ז"ל הרמב"ם שם: "ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא
מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות עבור אשתו ויבטל מהתורה, הרי
זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכ"ש בתלמוד
תורה" עכ"ל. ובפ"ק דמועד קטן דף ט' [ע"ב]: יתבו וקא מיבעיא להו,
כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפצך לא ישוו בה, הא חפצי שמים ישוו
בה, שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל תלמוד תורה ועסוק במצוה,
וכתיב כל חפצים לא ישוו בה, דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה, דמבטל
מצוה ועוסק בתלמוד תורה, כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים
כאן במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, ע"כ. ומבואר דבמצוה שא"א
לקיימה ע"י אחרים אינו נפטר ממצוה ע"י תלמוד תורה, ולא אמרינן
בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה, וקשה מ"ש הרמב"ם דעוסק במצוה
פטור מן המצוה, וכ"ש בתלמוד תורה, דמאי כ"ש הוא זה, אדרבא
תלמוד תורה גרע לענין זה, דהא מצות פריה ורביה היא מצוה שא"א
לקיימה ע"י אחרים. וצ"ל דכיון דאיירי הרמב"ם הכא לענין איחור
המצוה ולא לענין ביטולה לגמרי, מה שאפשר לקיימה ע"י עצמו לאחר

שאל נא לימים ראשונים

כתב הראב"ד השגות המכוננות (על שם התיבות בהן הן פותחות)
'כתוב שם', שרק חלקן הקטן נדפס במהדורות המצויות - אך
כולן נדפסו בימינו מכת"י. בנוסף נותרו בידינו כמה חיבורים
קטנים שבהם השגות וויכוחים של הרד"ה עם חברו ויריבו
הראב"ד בעל ההשגות, וכן נותרו בידינו כמה מתשובותיו. כמו
כן חיבר את 'ספר הצבא' העוסק בכללי המדות שהתורה נדרשת
בהן. חיבר גם ביאור על מסכת קנים שבמשנה שהוא חלק מן
הספר סלע המחלוקות, ובו בעיקר השגות על פירוש הראב"ד
חברו על המסכת.

רבי זרחיה הלוי 'בעל המאור' נולד בגירונדה (=גירונה) שבספרד
בערך בשנת ד'א תת"ץ (1130), ונפטר בעיר מולדתו כנראה בשנת
ד'א תתקמ"ו (1186). בצעירותו עבר לפרובנס (דרום צרפת),
ולמד שם תורה אצל ר' אברהם ב"ר יצחק אב"ד (=ראב"י, קרוי
גם 'הראב"ד השני') בצוותא עם ידידו ובר-פלוגתו ר' אברהם בן
דוד ('הראב"ד השלישי' בעל ההשגות, לימים חתנו של רבו
הראב"י), ואצל ת"ח אחרים. ספרו העיקרי הוא ספר 'המאור',
שהוא השגות והוספות להלכות הר"ף; על סדרי נשים ונזיקין
נקרא 'המאור הגדול', ועל סדר מועד נקרא 'המאור הקטן'. ספר
המאור נדפס עם הר"ף בכל הדפוסים המצויים. על ספר המאור